

sundby, der sammen med en søster har understøttet værket om deres fødesogn en lille snes kilometer sydvest for Hjørring. Som alt, hvad Klitgaard har skrevet, udmærker den foreliggende bog sig ved grundighed og soliditet, opbygget som den er på et materiale, der er samlet sammen i arkiverne gennem næsten fyrretyve år. Indgående fortælles der om kirke og præster, skoler, degne og skoleholdere, om de enkelte ejendomme, deriblandt »Slottet« med et nu næsten forsvundet voldsted, om kloge koner og smugkroer m. m. En særlig omtale får den vidtløftige degn Martin Dietz, som der i 1818 måtte udkommanderes 200 soldater for at få arresteret. Meget udførligt behandles ligeledes en mordsag fra 1850, som forfatteren med rette finder af betydelig kulturhistorisk interesse, fordi mange personer var inddraget i den, og mordplanerne var kendt af mange, før mordet fandt sted. Ikke mindst indeholder bogen en vrimmel af oplysninger til sognets personalhistorie. Detaljer er bogen rig på — og det er jo detaljerne, der er det stof, hvoraf en bog opbygges — men ånden, der skulle levendegøre stoffet, den malende og livlige fremstilling, der først for alvor får fortiden til at træde frem af excerptsamlingens grav, mangler.

Carl Lindberg Nielsen.

Otto von Spreckelsen: Viborg bys borgerbog 1713—1860. (Viborg byhistoriske arkiv. Publikation nr. 3, 1955). 469 s.

Det er ikke mange borgerbøger, der mellem år og dag er udgivet fra danske købstæder — hidtil kun tre, nemlig Tønder 1937 ved Ludvig Andresen, Haderslev 1940 ved Thomas Otto Achelis og Vejle 1944 ved Jørgen Swane; heraf er de to førstnævnte på tysk. I og for sig er det yderst forståeligt, om de lokale forskere i nogen måde viger tilbage for værker af denne art, rene samlingsarbejder, som de er, vanskelige at udføre med deres krav om en så godt som fuldkommen kontrol, og endelig måske lidet spændende og afvekslende.

Imidlertid kan det ikke noksom fremhæves, at borgerbøgerne for historikere af snart sagt alle afskygninger er af overordentlig værdi, og man kan kun ønske, at der var flere, der havde lyst og lejlighed til at øge rækken. Een forøgelse har den fået i år fra Viborg, udarbejdet af Otto von Spreckelsen på grundlag af 30 års notater fra en lang række forskelligartede arkivalier og trykte kilder. 30 år og 469 sider, det har ikke noget forhold, og dog unddrager arbejdets tidsmæssige omfang sig ganske en vurdering. Det er beundringsværdigt dygtigt gjort, og der er kommet en virkelig god håndbog ud af det. De enkelte borgerskaber er opstillet kronologisk, men er lette at finde rundt i ved hjælp af person- og stedregister, og takket være den store kildemasse har det været muligt at medtage en lang række oplysninger, som ikke fremgår af de almindelige borgerskabsregistre, ikke blot vedrørende afstammings- og ægteskabsforhold, men også f. eks. offentlige tillidshverv. Som grundlag for personalhistoriske og sociologiske undersøgelser vil bogen være udmærket, og materialet har i øvrigt allerede i mindre omfang været i brug, nemlig i rigsarkivar Svend Aakjærs afsnit i Viborg købstads historie.

I sin indledning erklærer forfatteren sig bevidst, at der vil være fejl i bogen; han kunne også have anført, at den lige så utvivlsomt ville have mangler; ikke få har drevet håndværk eller handel uden at være opført i officielle lister. Anmelderen har forsøgsvis gennemgået Erhvervsarkivets samling af håndværks- og handelsarkiver fra Viborg før 1860 og konstateret, at 7 af 33 ikke er anført i borgerskabsbogen.

Otto von Spreckelsen har valgt ikke selv at give nogen behandling af sit stof. Begrundelsen har vel været den, at arbejdet også skulle have ende; alligevel var det at ønske, at der havde været i alt fald nogle optællinger, især sådanne, som han med sit lokalkendskab kunne forenkle for eventuelle andre medarbejdere. Men det kan måske komme. Værket i dets foreliggende form må man yde al mulig anerkendelse.

Finn H. Lauridsen.

Flensborg bys historie. II. Tiden efter 1720. (Hagerup, 1955). 492 s.

Grænseforeningen og Historisk Samfund for Sønderjylland har udsendt andet bind af Flensborg bys historie, som første bind redigeret af Holger Hjelholt, Johan Hvidtfeldt og Knud Kretzschmer. Værket er dermed afsluttet. 23 forfattere, deriblandt redaktørerne, har skrevet 38 afsnit i bind II, der som bind I er forsynet med praktisk ordnede noter og desuden rummer billedfortegnelse og register til begge bind.

Det er Flensborgs historie fra 1720 til 1954, der behandles i andet bind. Skildringen er delt i 2 hovedafsnit for henholdsvis tiden 1720—1864 og for tiden derefter.

Første afsnit indledes med Johs. Lomholt-Thomsens oversigt over fredens år indtil 1807. Især økonomiske og administrative forhold belyses deri. Det vises, at der var dårlige tider til ca. 1770 og derefter gode. Af særlig betydning i denne tid var det, at det fra 1796 blev tilladt at bygge uden for byportene. Samme forfatter behandler også for tiden til 1864 fattigvæsen, bøger, presse, teater, livet i byen, krig og fattigdom, nationale modsætninger samt byens udseende. Karakteristisk for disse skildringer er stor klarhed i udredningerne, evne til at præcisere det væsentlige og til at levendegøre billeder af personer og forhold ved valgte og malende citater, en omstændighed, der styrker indtrykket af, at forfatteren har sat sig grundigt ind i det omfattende stof.

Det samme må siges om Vagn Dybdahls afhandling om byens handel og søfart 1720—1814, om landbrugskrise og økonomisk fremgang og om den økonomiske udvikling 1848—1864. Vagn Dybdahl belyser ud fra megen viden Flensborgs erhvervsliv og økonomiske forhold i relation til forholdene ude omkring i verden. Han placerer fast og sikkert de forskellige grene af byens erhvervsliv, således som de lå under indflydelse af forskellige faktorer som lovgivning og styre og borgernes initiativ.

Flensborg håndværk og industri 1720—1848 har Georg Nørregaard skrevet klart om. Han omtaler det lavsvæsen, der stod i fuldt flor i 1720, de forskellige lav og lavsvæsenets skavanker samt forskellige industrielle virksomheder. Redegørelsen viser også regeringens vagtsomhed overfor lavene, idet dens tildeling af frimesterskaber var et middel til at bremse lavenes egoistiske politik, og han slutter med en omtale af forslag til næringsfrihed 1836.

Bymarkens udskiftning skriver P. Kr. Iversen en god afhandling om. Alle-réde 1752 krævedes udskiftning, men magistraten hindrede den i lang tid. Befolkningsforhold 1720—1848 er behandlet klart og grundigt af Aage Bonde og Johan Hvidtfeldt. Sociale forhold, befolkningstal og befolkningens fordeling efter erhvervsgræne, trosretninger og nationalitet samt klassernes indflydelse i bystyret belyses. Om skoleforhold skriver Aage Bonde i 3 artikler. Det er en klar og god redegørelse, der giver besked om skolevæsenets forhold i Flensborg, både hvad angår det faglige, det administrative og det nationale. Kirkelige og religiøse tilstande beskrives af H. Hejselbjerg Paulsen, der anbringer ortodoksi,